

*****

МЕХАНІЗМИ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

*****

УДК 351.32.019

Р. М. Богачев

кандидат філософських наук, докторант
Національна академія державного управління при Президенті України

ПЕРЕТВОРЕНІ ФОРМИ ПРОЦЕСІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ СИСТЕМ: РАЦІОНАЛЬНІ ТА ІРРАЦІОНАЛЬНІ

У статті розкрито взаємозв'язок сутності та організаційної форми процесів самоорганізації соціальних систем, обґрунтовано роль суперечностей у розв'язанні колізій і вирішенні накопичених проблем суспільного розвитку.

Окреслено напрями формування методологічного фундаменту та методичної бази, механізми та засоби стимулювання процесів самоорганізації з використанням методологічних спромог категоріального блоку "форма перетворена". Методологія перетворених форм дає змогу опрацювати механізми сприяння або гальмування процесів самоорганізації соціальних систем.

Для визначення проблемних моментів самоорганізації запропоновано: для позначення раціональних результатів процесів самоорганізації сфери дійсної конкретності використовувати понятійний блок "інтеграційна структура"; для позначення соціальних систем, які належать до сфери фіктивної конкретності, ірраціонального – "інтегрована структура".

Механізмом боротьби з ірраціональними перетвореними формами може виступити зняття вузькоекономічного планування національної економіки соціальним плануванням розвитку людини як сутності суспільного багатства, що на сучасному етапі вимагає розвитку таких перетворених форм, як соціальний захист населення, соціальний договір тощо.

Ключові слова: розвиток, соціальна система, форма перетворена, раціональне, ірраціональне.

У суспільних науках диспропорції та проблеми процесів суспільного відтворення на всезагальному рівні досліджує філософія, на загальному – політологія, економіка, соціологія, а на індивідуальному – психологія, психіатрія тощо.

Водночас адекватні наукові теорії в складних умовах сьогодення – в умовах поступової втрати минулого, розірваності історичних зв'язків – є необхідними для об'єктивного відтворення власної історії як історії поставання людини-людей-людства. На тлі дедалі більшого розшарування суспільства, жорсткої стратифікації вся увага зосереджується на процесах формування та розвитку великої кількості соціальних моделей, шаблонів, форматів і зразків, які стають перетвореними формами суспільно-політичного та соціально-економічного простору, суспільного життя загалом. Вони відволікають на себе та зосереджують виключно на собі як на джерелах потенційної суспільної напруженості й соціальних конфліктів увагу та ресурси суспільства. Виникає основа *простору соціальної міфотворчості*. Простору, в якому продукується та фабрикується **світ псевдокультури** – світ політиканства та біологічного пристосовництва, тобто підлабузництва, соціальної мімікрії, світ суспільних містифікацій, модусів суто

тваринного, біологічного способу "розв'язання" суспільних колізій і проблем.

Постає запитання: чи здатні суспільні науки здійснити відновлення-воскресіння людини та людяності? Теоретично – ніби так, але практично "ситуація" тільки загострюється. У реальності світ переповнений жорстокістю, перенасичений громадянськими конфліктами та локальними війнами. У реаліях маємо тотально маргіналізований народ – "пересічних" громадян, – зредуковану до рівня зграйних інстинктів самозадоволення молодь "з очима покійників", а загалом: нелюдські досвід-теорії-практики *"брехні-зла-потворності-шкоди"* в просторі-павутинні, хронічна відсутність бачення майбутнього, крім рясно здобреної штучними барвниками й хімічними наповнювачами субкультур моделі світового "споживацтва". Це опис світового сьогодення, царини сучасного Мордору... Невже можливі такі злам та заміна світоглядних орієнтирів?

Автор теорії соціальних систем, Т. Парсонс, синтезує теоретичні підходи М. Вебера, Е. Дюркгейма, Г. Зіммеля, А. Маршалла, В. Парето, З. Фрейда [6; 20; 21] та пропонує загальну теорію дії (структурний функціоналізм), відповідно до якої соціальні системи самоорганізуються для вирішення широкого кола проблем адаптації, досягнення мети, інтеграції, орієнтації, підтримки зраз-

ка тощо. Розвиток цього підходу – неоеволюційна порівняльна соціологія різних суспільств – використовується для опису економіки, політики, права, релігії, освіти, однак також не визначає та не обґрунтовує чіткого зв'язку й ролі змісту суспільної діяльності щодо організаційної форми процесів розвитку.

Так, у межах функціональної концепції Т. Парсонс розглядає формування та розвиток соціальних систем як процес інтеграції, взаємопроникнення цінностей і потреб у процесі функціонування чотирьох підсистем: *економічної* (функція адаптації), *політичної* (функція цілевстановлення), *нормативної* (функція контролю) та *ціннісної* (функція відтворення цінностей). Формування гармонійної цілісної системи пов'язано зі становленням універсальної правової системи, а також підвищенням ролі символічних посередників (грошей, мови тощо). На жаль, сьогодення свідчить про розбалансування цих функцій, навіть спроби відновити гармонійність соціальної системи через адаптацію та цілевстановлення не дають очікуваного результату. Постає питання раціональної або ірраціональної дії цих посередників, тобто виникає потреба в категоріальному блоці "перетворена форма", який описує процеси суспільного розвитку та самоорганізації зокрема.

Узагальнення наукових здобутків у межах творчого підходу (Р. Богачев, В. Босенко, О. Босенко, Е. Ільєнков, А. Мельниченко, І. Муратова, Л. Науменко, Г. Нерсисян, Б. Новіков, Г. Новіков) дає змогу констатувати стрімке наростання вельми тривожних тенденцій та доведене до краю загострення соціальних колізій [3; 8; 13; 14; 16]. Одним з найбільш загрозливих напрямів є, безумовно, *знеособлення та "масовізація", духовна деградація і суцільна маргіналізація, свідомо дезінформація та суцільна дезорієнтація, соціокультурна дезадаптація й цілеспрямована десоціалізація*. Ці модуси тотальної дезінтеграції людини-людей-людства, відчуження людини від самої себе-інших-всіх і виступають наслідком надмірної концентрації перетворених форм суспільного розвитку та самоорганізації соціальних систем.

Тому невідповідність форми та змісту процесів самоорганізації, усвідомлення ролі організації, соціальної системи загалом не як окремої сутності, а як *форми взаємодії людей* вимагають виключно ретельного дослідження феномена перетвореної форми процесів самоорганізації соціальних систем, її ролі в гальмуванні та деформуванні процесів соціально-економічного й суспільнополітичного розвитку загалом.

Слід зазначити, що цілий ряд фундаментальних праць (Ж. Бодрійяра, М. Вебера, М. Мамардашвілі, К. Маркса) присвячений загальнометодологічній проблематиці форми перетвореної [2; 6; 11; 12]. Проблему

перетворених форм суспільних відносин відображено у творчій спадщині С. Жижека, Р. Зімеля, А. Камю. Крім цього, проведено низку спеціальних досліджень, присвячених поняттю "форма перетворена" (Т. Брисіна, С. Куценко, А. Мельниченко, М. Шкепа), у тому числі в соціально-економічній площині (А. Коравченко, М. Лангштейн, В. Логачев, Г. Нерсисян, О. Хамідов,) [2; 9; 10; 13; 19].

Більшість досліджень має загальнофілософський або вузькоекономічний характер, тому досліджень проблематики суспільного розвитку, зокрема процесів самоорганізації соціальних систем, крізь призму методології перетворених форм на всіх рівнях системи управління не вистачає.

Без створення міцного методологічного фундаменту та методичної бази, дійсно наукового обґрунтування дій щодо використання раціональних і подолання ірраціональних перетворених форм суспільного розвитку, процесів самоорганізації соціальних систем зокрема та на всіх рівнях системи управління вирішити проблеми суспільного розвитку неможливо.

Метою статті є рефлексія процесів самоорганізації соціальних систем та відповідних феноменів сьогодення крізь призму евристичного потенціалу категоріального блоку "перетворена форма" з метою визначення джерела й механізмів формування перетворених форм людських відносин і антигуманістичних практик сьогодення, що стримують суспільний розвиток та процеси самоорганізації. Відповідно окреслено коло проблем гуманізації суспільного життя та механізми їх вирішення.

Європейська цивілізація постає на принципі раціоналізму. З моменту Великого виклику силам природи людина здійснює послідовне подолання стихій природного, культурного та психологічного буття; впорядковує їх, освоює та пристосовує під себе в логічно впорядкованих системах практик за принципами економічності й ефективності, рідше – етичності та естетичності, на жаль, дуже рідко – гармонійності. Джерелами раціоналістичної мотивації є острах перед стихіями хаосу та тяжіння переформувувати простір на засадах передбачуваності.

Але чомусь останнім часом раціональність критикують як за недовіру до масової свідомості, що характеризується традиціоналізмом та ефективністю, так і за розмежування з гуманітарною елітою, яка дезорієнтована та дезадаптована в утилітарному й функціонально-структурованому суспільстві. А тут ще й парадокс раціональності: підвищення рівня керованості за рахунок зниження різноманітності об'єкта управління (О. С. Панарін).

За результатами історико-філософської рефлексії процесів суспільного розвитку та самоорганізації, з використанням напрацьованих авторів творчого підходу, а також ре-

зультатів дослідження, об'єктом якого виступають процеси інтеграції-деінтеграції, нами зроблено висновки, які покладені в

основу розуміння закономірностей розгортання процесів самоорганізації соціальних систем (табл. 1).

Таблиця 1

Суспільні форми процесів самоорганізації соціальних систем

Складові процесу	Абстрактна конкретність	Дійсна конкретність	Фіктивна конкретність	Результат	
				Конкретна фіктивність	Конкретна дійсність
Суспільна форма виробництва	Виробництво речей	Виробництво ідей на базі виробництва речей	Виробництво "уречевлених" ідей	Репродукція біомаси	Виробництво людей
Стадія розвитку	Індустріальна економіка		Постіндустріальна економіка	Перманентна криза	Економіка, заснована на асоційованій творчості
Матеріальний зміст	Діяльність людини економічної	Самодіяльність людини соціальної	Активізм професіоналів	Виживання	Діяльність людини творчої
Суспільна форма	Суспільний поділ праці	Розподіл самодіяльності	Суспільний "розклад" діяльності	Існування у формі репродукування	Самодіяльність розподілу
	Суб'єкт-об'єктні взаємозв'язки	Суб'єкт-суб'єктні взаємозв'язки	Суб'єкт-об'єктні взаємозв'язки	Позасоціальні зв'язки, павутиння	Суб'єктно-суб'єктні взаємозв'язки
Організаційна форма	Різноманітність суб'єктів інтеграції	Інтеграційна структура. Мережа	Інтегрована структура. Павутиння	Неструктурована ма-са/натовп	Асоційована творча структура. Мереживо
Форма організації діяльності	Централізація діяльності	Децентралізація самодіяльності	Сітьова ієрархія та інформаційний простір	Дезінформаційний простір	Самоорганізація творчості
Результат	Індивідуальне	Абстрактно-конкретне	Уніфіковане	Універсальне	Всезагальне
Сутнісні якості	+ ефективність, економічність	+ етичність, естетичність	елітарність, егоїзм	лише уніфіковані якості	+ об'єктивність

В основі узагальнення лежать такі пропозиції:

1. У дійсності змінюється лише форма дезінтеграції, наприклад: диференціація, тому в сутності *інтеграції* все є відносним.
2. *Диференціація* (стовп. 2) на певному етапі розвитку за змістом є діяльністю з освоєння, індивідуалізації соціального, початковим етапом наповнення індивідуального змістом усезагального. Організація має виключно або здебільшого зовнішню природу. Саме цей процес виявляється у формуванні спочатку *людини економічної*, а потім – переходу до *людини суспільної*, коли людина виступає сукупністю суб'єкт-суб'єктних відносин, і далі – до *людини творчої* як ансамблю в мережі якісної різноманітності суб'єктно-суб'єктних відносин "живого спілкування".
3. З погляду невичерпності, *інтеграція* виступає як єдність нескінченної різноманітності, що включена в кінцеву форму. Виникає змістовна форма, а зміст виступає оформленим. У цьому контексті все **більшої ваги набирають процеси самоорганізації**, поступового наповнення загальної форми відповідним змістом за умов проходження низки "вузлових" мір. Так здійснюється стабілізація структури властивостей на новій якісній основі шляхом узагальнення, типізації зв'язків елементів – учасників соціальної системи.

Результатом виступає новий рівень узагальнення, що стає етапом на шляху наповнення індивідуального змістом усезагального, всезагального – змістом індивідуального при *органічному опосередкуванні* цих моментів особливим [5].

4. **Загальне** народжується у сфері *матеріального виробництва речей*, у яких утримується момент суспільних відносин, продовжується у *виробництві ідей* та закінчується як **усезагальне** в *продукуванні (виробництві) людей*.

Важливе значення щодо джерел, механізмів та наслідків гальмування й деформації соціально-економічного й суспільно-політичного розвитку загалом та самоорганізації соціальних систем зокрема мають результати дослідження феномена перетвореної форми процесів самоорганізації соціальних систем, які узагальнено в стовп. 4, 5 табл. 1. Розглянемо їх детальніше.

"Перетворена форма" є однією з ранніх категорій її автора – К. Маркса. Найбільш повне дослідження перетвореної форми проведено М. Мамардашвілі. Проблема перетвореної форми в тому, що спотворені зв'язки (риси, властивості та якості) настільки очевидні, що їх можна фіксувати емпіричним шляхом, а про приховані за ними реальні риси необхідно лише здогадуватися [10]. Перетворена форма може бути *раціональною*, коли вона відіграє роль необхід-

ного етапу пізнання законів та закономірностей руху матерії в певних формах прояву. *Ірраціональність* перетвореної форми виникає лише за певних умов, за результатами відчуження джерела діяльності від результатів діяльності. Безумовно, у позасоціальному (або ж досоціальному) бутті перетвореної форми бути не може, як не може бути перетворених форм у творчості, але перетворені форми можуть бути в діяльності.

Відповідно до поглядів та висновків багатьох авторів, наприклад: М. Н. Алексєєв, М. І. Баканідзе, Г. С. Батищев, В. П. Зінченко, Є. В. Ільєнков, М. К. Мамардашвілі, М. М. Розенталь, В. С. Швирьов, – виникненню та функціонуванню перетвореної форми передують ціла низка опосередкувань в сфері *абстрактної конкретності* (стовп. 2), що має наслідком створення особливої сфери реальності – сфери *редукованої конкретності*.

Поступово редукована конкретність за допомоги саме перетворених форм підкорює собі дійсну конкретність (стовп. 3); сукупність перетворених форм у своєму квазісамостійному русі утворює цілий прошарок, який затіняє сферу дійсної конкретності – *прошарок фіктивної конкретності*, який представляє собою рафіновану редуковану конкретність, яка в постіндустріальному розвитку може перетворитися в *конкретну фіктивність* (стовп. 4). Аналогічні механізми виникнення та функціонування перетворених форм простежується і в процесах суспільного розвитку та самоорганізації.

Диференціація приводить до виникнення сфери спілкування, погодження та узгодження інтересів, що потребує стимулювання взаємодії на основі низки об'єктивних критеріїв ефективності. Проходить типізація, формалізація, формування абстрактно-загального (особливого), як наслідок, проходить стабілізація структури певних властивостей на новому якісному рівні шляхом узагальнення, типізації зв'язків суб'єктів інтеграції.

Але, безумовно, формалізація не може бути повною, тому створена форма організації отримує певну самостійність для впровадження типізованих зв'язків "на поверхні" отриманого неформалізованого залишку з метою його "ізоляції", а не поглиблення в сутність – виникає перетворена форма. Далі форми перетворені заміщують своєю дією інші елементи/рівні системи, спочатку тільки неформалізований залишок. Таким чином, вся різноманітність властивостей суб'єктів організації-самоорганізації нівелюється, перетворюється в щось однорідне, уніфіковане, а самі конкретні відносини здійснюються на базі цілком "мінового" відношення.

Розвиток відбувається виключно за рахунок кількісних змін, і сфера редукованої конкретності починає підкорювати сферу дійсної конкретності, формувати прошарок

перетворених форм у вигляді фіктивної конкретності, у якій будь-який опосередкуючий рух узагалі зникає у власному результаті. **Процес самоорганізації припиняється.** Перетворена форма поступово розриває реальний необхідний зв'язок та відтворює його фіктивними формами зв'язку, які уповільнюють і гальмують будь-який розвиток, по необхідності заміщуючи його розвитком за довільними та свавільними програмами. У цьому полягає деструктивна функція перетвореної форми в розвитку процесів самоорганізації та сучасному розвитку взагалі.

З метою визначення дійсно проблемних моментів процесів самоорганізації в їх реальних формах пропонуємо: для позначення результатів процесів самоорганізації в соціальних системах сфери дійсної конкретності використовувати понятійний блок "*інтеграційна структура*" (аспект становлення та активності); для позначення соціальних систем сфери фіктивної конкретності – понятійний блок "*інтегрована структура*" (аспект ставлення ззовні та пасивності).

З огляду на це, здійснення процесів самоорганізації соціальних систем через суперечність "внутрішнього-зовнішнього" базується на таких методологічних засадах. **Інтеграційне-інтегроване** народжується у сфері *матеріального виробництва речей*, у яких утримується момент суспільних відносин (що відповідає індустріальному розвитку), продовжується у *виробництві ідей* (що відповідає так званому постіндустріальному розвитку), а закінчується як **постінтеграційне** (як форма прояву дійсної необхідності) у *виробництві людей*. Розвиток базових типів соціальних систем як *інтеграційних структур* та їх перетворених форм – *інтегрованих структур*, – проходить такі історичні та логічно зумовлені етапи: 1) *виробництво речей* – початок виробництва ідей як індустріальний розвиток – *старі структури*; 2) *виробництво ідей* – початок виробництва людей як постіндустріальний розвиток – *існуючі структури*; 3) *виробництво людей* – як потенційний розвиток – *нові структури*.

Використаємо попередні напрацювання для окреслення закономірностей ґенези організаційних форм соціальних систем: переходу від організації на рівні людини економічної через самоорганізацію людини суспільної до *мережування* людини-творця, людини, повністю усупільненої.

Старі індустріальні структури (див. стовп. 2, табл. 1). Сучасним рівнем життя ми цілком зобов'язані індустріальному розвитку, більше того, розвитку кінця XIX – початку XX ст.: усі основні технології, матеріали, організаційні підходи – наслідки того періоду. Цей етап можна охарактеризувати як етап формування змісту. Організації цього часу (епоха модерну) базуються на раціональності (критерій ефективності

та економічності), але ідеалом вважають універсальність і загальність.

Старі структури функціонують відповідно до принципів економічності та ефективності, тобто мінімізації витрат і максимізації корисності. Якщо перший безпосередньо стосується діяльності з продукування вартості, то останній повністю виявляється в перетворених формах вартості (прибуток, процент) та визначається такими формами регулювання економічних відносин, як ринок. Функціонування сучасних перетворених форм визначається інституціональною теорією, яка базується на постулаті існування організації механізму зниження трансакційних витрат у ринковому середовищі.

Будь-яка організація як частина соціальної системи виступає як вільний суб'єкт договірних відносин, що руйнує механістичний підхід до організації та розвиває бачення соціальної системи як органічного утворення [7], яке функціонує в змінному навколишньому середовищі. При цьому в договірні відносини вступає не суб'єкт виробництва, а суб'єкт потреби, формування якої виноситься за межу теорії організації до функції корпорації або держави.

Як спосіб присвоєння суспільних зв'язків встановлюється певна ієрархія суб'єктивності: *організація – корпорація – держава/транснаціональна корпорація*. Таким чином, для індустріального суспільства характерне витіснення невідчуженого спілкування, що стимулюється роз'єднувальними індустріальними технологіями як перетвореними формами поділу праці, а самі старі структури спрямовані на відчуження змісту діяльності від її носія. Це виступає основою для виникнення перетворених форм процесів самоорганізації та початком формування сфери фіктивної конкретності.

Стара структура являє собою інсорсинговий тип самоорганізації соціальних систем, стадії товарного фетишизму, яка виникає разом з поділом праці та об'єктивним відчуженням результатів діяльності як засіб їх нівелювання, як нерозвинена та проста форма організації діяльності соціальної системи, наприклад: суто зовнішня єдність у процесі виробництва формується шляхом юридичного створення компанії, поєднання власності декількох людей тощо. Початкова форма розгортається в низку інтеграційних форм, що базуються на відносинах власності, наприклад: трест, концерн, холдинг, корпорація, транснаціональна корпорація тощо. Поступово перетворені форми утворюють сферу фіктивної конкретності.

Але саме за часів індустріальної економіки формуються як перші перетворені форми інтеграції, так і визначаються шляхи їх подолання, наприклад: упровадження наукових методів управління Ф. Тейлором у кінці XIX – на початку XX ст., коли **систематичний аналіз виробничих операцій** стає найбільш продуктивною ідеєю XX ст. зі

значними соціальними наслідками: 1) відстрочено розв'язання антагонізму праці та капіталу; 2) скасовано "залізний закон заробітної плати" для некваліфікованого робітника; 3) створено професію "інженера з організації праці", що стає прототипом сучасних інформаційних працівників; 4) закладено основи для переходу до **суспільства свідомого вибору**.

Існуючі постіндустріальні структури (див. стовп. 3, 4 табл. 1). У кінці 1960-х – на початку 1980-х рр. виникає та широко входить до вжитку термін "постіндустріальний розвиток", який потім трансформувався в інформаційну економіку/інформаційне суспільство з багатьма його різновидами: економіка знань, суспільство професіоналів тощо. Високий динамізм змін зовнішнього середовища наприкінці ХХ ст. та перехід до так званого інформаційного суспільства, зумовлюють зміну принципових основ діяльності компаній – перехід від компаній, що базуються на раціональній організації, до компаній, що базуються на знаннях та інформації, а головне – на процесах самоорганізації загалом. Розвиток суспільства, в якому основою є знання та інформація, об'єктивно потребує розвитку особистості (початок виробництва людей), робить нову соціальну систему найбільш динамічною за всю історію, у тому числі за рахунок орієнтації на самоорганізацію.

Сучасні інтеграційні структури (див. стовп. 3 табл. 1) сфери дійсної конкретності мають основою реальні виробничо-комерційні (вартісні) ланцюги та, як наслідок, прив'язку до певних територій, національних особливостей; здатність до диференціації, оперування новими якістьми, продукування змістовності.

Сучасні інтегровані структури (див. стовп. 4 табл. 1) не мають потреби в матеріальних ресурсах (землі, органічній силі). Старі перетворені форми інтеграції з їх формальною, централізованою структурою в процесі децентралізації використовують для того, щоб роздробити ціле без збереження особливого в однорідну – гомогенну – масу, у тому числі за забезпечити перетворення людини в біомасу.

Таким чином, особливі властивості та нові якості втрачаються взагалі, нові структури мають справу лише з кількістю, наприклад: споживачі із уніфікованими потребами, громадяни без національної належності, люди без родинних відносин тощо. Тотальна уніфікація, у якій інтегровані структури детериторизовані, результатом їх діяльності є формування свідомості, в якій встановлено механізми банального "розкладу", вони працюють з поверхні (непов'язані з дійсним формуванням вартості), не оперують якістьми, у них виникає універсальність та зникає змістовність.

Нові структури сфери конкретної фіктивності (стовп. 5 табл. 1). Сформова-

ний на попередньому етапі замкнений тип органічних зв'язків намагається все нове втиснути в законсервовану традицію (остаточно формалізувати без залишку), творчість у цьому випадку є безглуздою, безформною, безпочатковою та безпринциповою, відповідно до плюралістичного культури оригінальності. Способом існування виступає лише репродуктивна діяльність у цілком перетворених формах.

На суспільному рівні законодавчо формалізуються механізми реалізації фіктивних форм для окремих груп людей, які займаються непродуктивною працею. Поступово виникає та наростає антагонізм між економічно продуктивними та непродуктивними працівниками (декреаторами й декреатами), який переростає в антагонізм професіоналів та аматорів у середовищі творчої та потенційно активних людей.

У сфері фіктивної конкретності будь-якої перетвореній формі протистоїть інша перетворена форма, наприклад: інформації як перетвореній формі знання протистоїть інформаційний шум; прибутку – спекулятивний прибуток; капіталу – будь-яка форма фіктивного капіталу, яка заміняє собою будь-які відносини, власність на засоби виробництва переходить у власність на робочу силу та споживачів як біомасу.

У цих умовах суб'єкти соціальної системи (у тому числі особистість) припиняють бути суб'єктами відносин узагалі: зникає індивідуальне, зникає якість, відмінна від властивостей абстрактно-загального, а разом із цим – і сама дійсна конкретність – не може бути мови про перехід реальності в дійсність. На місці реальності виникає простір редукованої конкретності у формі конкретної фіктивності (повна форма, але порожня за змістом), втрачається основа будь-яких суспільних відносин узагалі. Тобто перетворення суб'єктів на біомасу лишає індивідуальне свого особливого як основи для диференціації та унеможлиблює організацію й самоорганізацію взагалі. Одним із засобів цього є перетворення єдиного інформаційного простору на простір дезінформаційний.

Таким чином, ми втрачаємо дійсний зв'язок та становлення людини творчої, а з ним поступово й реальність, отримуємо культурну пустелю та перехід: індивідуальне – уніфіковане – універсальне/масове. Тобто суспільною формою виробництва стає фактичне репродукування соціальної біомаси, проходить розривання реальних зв'язків та просте заміщення їх зв'язками фіктивними, які утилізують розвиток; метою (фіктивним матеріальним змістом) стає тільки виживання, а суспільною формою – існування в режимі репродукування.

Нові структури сфери конкретної дійсності (див. стовп. 6 табл. 1). Перехід від людини економічної до людини, повністю усупільненої, характеризується збіль-

шенням частки творчого змісту діяльності відповідно до частки репродуктивної праці. Саме на початку ХХ ст. працями Ф. Тейлора визначено головну роль знання як чинника підвищення продуктивності діяльності. Виникає науковий менеджмент. Послідовниками творчого підходу зроблено рішучі кроки до визначення динаміки, ритміки та архітектоніки процесів поставання людини.

Проблема розвитку сучасних соціальних систем – це проблема розвитку творчості у формі практичної всезагальності шляхом подолання перетворених форм, формування, навчання та розвитку людини як вільної, всебічно розвиненої цілісної особистості. Головним фактором прогресу стає перехід від *виробництва ідей до продукування людей*. Слід зауважити, що без ліквідації основи відчуження можливе як розгортання антагонізму, так і тимчасове відновлення єдності через певні "демократичні механізми" (упровадження формально-юридичної рівності щодо засобів виробництва шляхом продажу акцій робітникам тощо). Тому для повного знищення феноменів відчуження необхідно подолання фіктивних перетворених форм та заміна їх соціальними стосунками "живого" спілкування.

Висновки. Інституціональна ефективність та конкурентоспроможність будь-якої соціальної системи, зокрема національної економіки, визначається саме наявністю цілісних і гармонізованих соціальних систем (*інтеграційних та інтегрованих структур*), які забезпечують концентрацію суспільного капіталу й потенціалу в різних формах, ефективне використання ресурсів, наукоємні технології за допомогою організаційно-економічних зв'язків у межах контролюваного суспільно-політичного та соціально-економічного простору.

Лише в такому розумінні процеси самоорганізації доведені до рівня суспільної форми руху з використанням методології "перетворених форм" можуть розкрити свою сутність та отримати своє природне місце в системі розвитку всезагальних суспільних взаємозв'язків.

З метою визначення проблемних моментів самоорганізації запропоновано: по-перше, для позначення раціональних результатів процесів самоорганізації в соціальних системах сфери дійсної конкретності використовувати понятійний блок "*інтеграційна структура*"; по-друге, для позначення соціальних систем, які належать до сфери фіктивної конкретності, ірраціонального, послуговуватись іншим понятійним блоком "*інтегрована структура*".

Відповідно для опису процесів самоорганізації нових соціальних систем доцільно використовувати такий категоріальний блок: "*мережування*" як закон, рушійна сила, внутрішня причина, потенціал та мотив самоорганізації системи; "*мережевість*" як сутність процесу самоорганізації, суспільно

всезагальна властивість, яка актуалізується під впливом гармонізованих внутрішніх та зовнішніх чинників, тобто здійснення суперечності "внутрішнє-зовнішнє"; "мережа" як результат, вища форма колективності, тобто вища форма самоорганізації (постінтеграція) творчої діяльності людства.

Механізмом може виступити зняття вузькоекономічного планування національної економіки соціальним плануванням розвитку людини як сутності суспільного багатства, що на сучасному етапі вимагає розвитку таких перетворених форм, як соціальний захист населення, соціальний договір тощо. Саме це й зумовлює перспективи подальших досліджень процесів самоорганізації з використанням методологічних спромог категоріального блоку "перетворена форма".

Список використаної літератури

1. Батищев Г. С. Деятельностная сущность человека как философский принцип / Г. С. Батищев // Проблема человека в современной философии. – Москва, 1969. – С. 3–114.
2. Бодрийяр Ж. Симулякры и симуляция / Ж. Бодрийяр // Философия эпохи постмодерна : сб. пер. и реф. – Минск : Красико-принт, 1996. – С. 32–47.
3. Босенко В. А. Воспитать воспитателя. Заметки по философским вопросам педагогики и педагогическим проблемам философии / В. А. Босенко. – Киев : Всеукраинский союз рабочих, 2004. – 352 с.
4. Босенко В. А. Всеобщая теория развития / В. А. Босенко. – Киев : Киевский эколого-культурный центр, 2001. – 470 с.
5. Брысина Т. Н. Сознание в современном мире / Т. Н. Брысина. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1992. – 80 с.
6. Вебер М. Избранное. Образование общества / М. Вебер ; пер. с нем. – Москва : Юрист, 1994. – 704 с. – (Лики культуры).
7. Злотина М. Л. Диалектика / М. Л. Злотина ; отв. ред. Ю. А. Мелков. – Киев : ПАРАПАН, 2008. – 264 с.
8. Ильенков Э. В. Об идолах и идеалах / Э. В. Ильенков. – Москва : Наука, 1968. – 319 с.
9. Кравченко А. И. "Мир наизнанку": методология превращенной формы / А. И. Кравченко // Социологические исследования. – 1990. – № 12. – С. 23–36.
10. Лангштейн М. Иррациональные и превращенные формы экономических отношений / М. Лангштейн // Экономические науки. – 1969. – № 1. – С. 16–22.
11. Мамардашвили М. И. Форма превращенная / М. И. Мамардашвили // Философская энциклопедия. – Москва, 1970. – Т. 5 – С. 387.
12. Маркс К. Экономические рукописи 1857–1859 годов / К. Маркс, Ф. Энгельс // Соч. – 2-е изд. – Т. 46. – Ч. 1. – 559 с.
13. Мельниченко А. А. Перетворені форми у виховних практиках сучасного соціуму : дис. ... канд. соц. наук : 09.00.10 / А. А. Мельниченко ; НТУУ "КПІ". – Київ, 2006.
14. Науменко Л. К. Материализм и постмодернизм / Л. К. Науменко // "Материализм та емпіріокритицизм" – шедевр світової філософської думки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. 27–28 листопада 2008 р. – Київ : НТУУ "КПІ", 2008. – С. 159–160.
15. Новиков Б. В. Двадцать шесть тезисов об управлении и власти / Б. В. Новиков // Сучасні проблеми управління : матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. 26–27 листопада 2009 р., м. Київ. – Київ : НТУУ "КПІ", 2009. – С. 82–84.
16. Новіков Б. В. Творчість як спосіб здійснення гуманізму / Б. В. Новіков. – Київ : НТУУ "КПІ", 1998. – 310 с.
17. Новіков Г. Б. По науке – значит свободно / Г. Б. Новіков // "Материализм та емпіріокритицизм" – шедевр світової філософської думки : матер. Міжнар. наук.-практ. конф. 27–28 листопада 2008 р. – Київ : НТУУ "КПІ", 2008. – С. 159–160.
18. Тульчинська С. О. Управління у сфері освіти і науки як фактор забезпечення сталою розвитку держави та регіонів : монографія / С. О. Тульчинська, А. А. Мельниченко, О. А. Акімова. – Київ : Едельвейс, 2012. – 352 с.
19. Хамидов А. А. Понятие превращенной формы / А. А. Хамидов // Материалистическая диалектика как логика. – Алмата, 1980. – С. 237–249.
20. Шкепа М. О. Феноменология истории в трансформациях культуры : монография / М. О. Шкепа. – Кев : Книжное изд-во НАУ, 2005. – 360 с.
21. Хакен Г. Синергетика. Иерархии неустойчивости в самоорганизующихся системах и устройствах / Г. Хакен. – Москва : Мир, 1985. – 236 с.

Стаття надійшла до редакції 10.12.2015.

Богачев Р. М. Превращённые формы процессов самоорганизации социальных систем: рациональные и иррациональные

В статье раскрывается взаимосвязь сущности и организационных форм процессов самоорганизации социальных систем, обосновывается роль противоречий в решении общественных коллизий и накопившихся проблем общественного развития.

Определяются направления формирования методологического фундамента и методической базы, механизмы и средства стимулирования процессов самоорганизации с использованием методологических возможностей категориального блока "форма превращенная".

Методология превращенных форм позволяет выявить механизмы стимулирования или замедления процессов общественного развития. Иррациональные превращенные формы возникают в системе фиктивной конкретности. Для определения проблемных моментов самоорганизации предложено: для обозначения рациональных результатов процессов самоорганизации использовать понятийный блок "интеграционная структура"; для обозначения социальных систем, которые относятся к сфере иррационального – "интегрированная структура".

Механизмом борьбы с иррациональными превращенными формами может выступить снятие узкоэкономического планирования национальной экономики социальным планированием развития человека как сущности общественного богатства, что на современном этапе требует развития таких превращенных форм, как социальная защита населения, социальный договор и тому подобное.

Ключевые слова: развитие, логика, мировоззрение, человек, субъект, объект, творчество, гуманизм.

Bogachev R. Simulacrum of the Process Self-Organization of the Social Systems: Rational and Irrational

In difficult conditions of our Present it's necessary to reproduct our own history, the human history and people-humanity.

Unfortunately, most modern theories deny the role of the contradictions in resolving the conflicts and accumulated problems in the socio-historical and socio-cultural in plane.

The creating of the strong foundation, the methodological and methodical basis is necessary for the real scientific justification, for the use of rational action and overcoming irrational transformed forms or Simulacrums in society and at the all levels of management. The study has reflection of the social phenomena and conflicts through the prism of today's potential of the categorical block "transformed form" or Simulacrum.

Hereinafter author has grounded the role of the Decent Man in resolving the contradictions, the conflicts and the problems of the social development and the stimulating or the overcoming of simulacrums.

Proposed methodology allows to make use of the simulacrum's mechanisms for facilitating or slowing the processes of social development. Author has studied the irrational simulacrum. Theoretical basis and methods of overcoming of the irrational simulacrums are used to determine the basis for constructing a new matrix "other-possible". It's the Creative approach to form really humanistic direction.

New major public ratio in the format of dialogue and cooperation as the basis of subject-subject relationship, Polyphonic subject-subject relations in the field of "live communication" are real principles of planning, organizing real economy, real principles of engineering thought Organizations of all schools and other institutions, including the basis for the formation of real principles (as transgression distribution, redundancy and merezhivist etc.) self-organization of the social system, social development and reproduction in general.

These require further theoretical study and practical implementation for production and prevention of human culture transformed forms. These cause further directions of scientific exploration – perspective and practice of self-organization in the direction of harmonization of the content and form of these processes.

Key words: self-organization of the social system, simulacrum, rational and irrational transformed forms, Humanism.